

KİTAP TANITIMI

Cemal KAFADAR, *Kendine Ait Bir Roma: Diyar-ı Rum'da Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine*, Metis Yayınları, İstanbul 2017, 139 sayfa, ISBN- 13: 978-605-316-088-5

Ayşe KILIÇ*

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, ayse.kilic@ogr.iu.edu.tr

Kılıç, A. (2020). Cemal KAFADAR, *Kendine Ait Bir Roma: Diyar-ı Rum'da Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine*, Metis Yayınları, İstanbul 2017, 139 s., ISBN: 978-605-316-088-5. ABAD, 3(6), 151-157.

Cemal Kafadar'ın *Kendine Ait Bir Roma: Diyar-ı Rum'da Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine* isimli kitabı 2017 yılının Mayıs ayında yayımlanmıştır. Kitap, “Teşekkürler”, “Giriş” ve “Kendine Ait Bir Roma” başlığını taşıyan üç bölümden meydana gelmiştir.

Yazar “Teşekkürler” bölümünde, kitabın yazımı sırasında yardımlarını gördüğü bazı kişi ve kurumlara olan şükranlarını dile getirdikten sonra, “Rumi” kimliğine olan alâkasının 1986 yılında rahmetli Halil İnalçık Hoca'nın yetmişinci doğum günü için yine rahmetli Şinasi Tekin'in hazırladığı armağan kitabına bir makale yazdığı sırada başladığından bahsetmiştir. Cemal Kafadar, 1995 yılında yayımlanan *Between Two Worlds: The Construction of the Ottoman State* ismini taşıyan kitabında zikredilen konuya kısaca değinmiş olduğunu,¹ ancak esas olarak Sibel Bozdoğan ve Gülru Necipoğlu'nun birlikte tertipleedikleri “Diyâr-ı Rûm'da Mimari Tarihi” konulu bir konferans vesilesiyle hazırladığı konuşmadan ötürü tekrar bu meseleye yoğunlaştığını belirtmektedir. Bu konferansta yaptığı konuşmanın genişletilmiş hali ise, kitapta yer alan “Kendine Ait Bir Roma” başlıklı bölümdür. Yazar bu bölümü, konuyla alâkalı daha geniş bilgi edinmek isteyen okuyucu için, kitabında yer veremediği bazı çalışmaları zikrederek sonlandırmaktadır.

Cemal Kafadar, kitabın “Giriş” bölümünde, *vatan, il, yurt, ulus, kavim, millet, soy* gibi kavramları incelemiş ve özellikle *vatan* kavramı üzerinde durmuştur. *Vatan* ve *millet* gibi kavramlar söz konusu olduğunda “vardı-yoktu, iyiydi-kötüydü” tarzı yekpare genellemelerden uzak durulması gerektiğini bu bölümün on yedinci sayfasında vurgulamıştır. Kafadar, bu fikrini desteklemek için, *vatan* kavramının Namık Kemal, Şinasi, Ahmet Cevdet Paşa ve Ziya Gökalp gibi kişiler tarafından nasıl farklı şekilde kullanıldığını örnek olarak göstermiştir. Bugünkü kullanımına yakın anlamının ise, on sekizinci yüzyılın sonlarından itibaren oluşmaya başladığı tespitini yirmi üçüncü sayfada yapmıştır.

Vatan-yurt meselesinden ne anlaşıldığı bahsine girdiği otuz üçüncü ve otuz dördüncü sayfalarda ise, modern dönem öncesinde tek tip bir anlayışın olmadığını belirtmiştir. Ayrıca *vatan* yahut *il* gibi mekân belirten kavramların ulus-devletlerden önce de duygu yükü taşıdığını ve bunlara siyasî anlam yüklenmesinin mümkün olduğundan bahsetmiştir.

Cemal Kafadar, kitabın otuz beşinci ve otuz altıncı sayfaları arasında, kimliğe dair soruları, yani “biz kimiz” ya da “onlar kim” tarzı soruları,

---

¹ Bkz. Cemal Kafadar, *İki Cihan Âresinde: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, terc. Ceren Çıkin, Birleşik Dağıtım Kitabevi, Ankara 2010, ss. 1-2.

büyük anlatılar üzerinden cevaplamaya çalışmak zorunda olmadığımızı ifade etmiştir. Kimliklerin ve kimliğe işaret eden göstergelerin esnekliğini kanıtlamak içinse “yoğurt” örneğini tercih etmiştir. Yazar, bir zamanlar yoğurdun, köylü, taşralı, kaba saba ve rüstik çağrışımları olduğunu, ancak özellikle son yirmi- yirmi beş yıllık zaman zarfında, Batı’da üretilir ve tüketilir hale gelmesiyle, sağlıklı diyet, fitness ve şehir yaşamının vazgeçilmez unsurları gibi yeni anlamlar kazanmış olduğunu belirtmiştir. Sonrasında *Rûm* ve *Rûmi* kelimelerinin kullanımına² dikkat çekmiştir. Kafadar, kitabının otuz sekizinci sayfasında bu iki kelimenin başka aidiyet belirten tanımlamalarla birlikte, uzun zaman boyunca “biz” ya da “onlar” demenin, özellikle de sanat ve düşünce hayatıyla alâkalı olarak Osmanlı³ coğrafyasına ait olanları ifade etmenin yollarından biri olduğunu dile getirmiştir.

Kafadar, kitabının kırk birinci sayfasında “diyâr-ı Rûm Anadolu mu?” diye sorarak bu terimin hangi coğrafyayı temsil ettiğini irdelemeye çalışmıştır. Bilhassa Türkiye’de yaklaşık yüz yıldır “diyâr-ı Rûm” teriminin tarihçiler tarafından “Anadolu” ile açıklamaya çalışıldığını belirtmiştir. Bu tanımlamanın yapılmasında, belki de Osmanlı yazarlarına etki eden Takvîmu’l-buldân adlı coğrafya kaynağını yazan Ebu’l-fida (1273-1331) olmuştur. Çünkü bu eserinde “bilâd al-Rûm”u günümüzdeki “Anadolu”ya çok yakın bir şekilde tarif etmiştir (s. 46). Yazar, kırk ikinci sayfada, “Osmanlı döneminde “şüerâ-yı Rûm” Anadolu şairleri ya da “ulemâ-yı Rûm” Anadolu âlimleri olarak çevrilebilir mi?” diye kritik bir soru yöneltmiştir. Akabinde, bu kişilerin biyografileri incelendiği zaman, aralarında Balkanlarda doğmuş, büyümüş ve İstanbul’da kariyer yapmış birçokları olduğunu, hatta Üsküdar’a geçmek haricinde Anadolu’ya ayak basmamış olanların bile bulunduğunu ifade etmiştir. Bunları dikkate aldığımız zaman ise karşımıza, Tuna’dan Fırat’a kadar, Balkanlar’ı ve Anadolu’yu kapsayan bir “diyâr-ı Rûm” coğrafyası çıkmaktadır.

---

² Selçuklular ve Osmanlılar “Rûm” kelimesini hem bir isim hem de bu coğrafyada yaşayanları nitелеmek üzere kullanmışlardır. Bkz. Casim Avcı, “Rum”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXV, (2008), s. 222 ve Franz Babinger, “Rum”, *İslâm Ansiklopedisi*, IX, (1964), s. 764. Ayrıca Osmanlı Devleti’ndeki Rûm eyaleti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Açık, “Rum Eyaleti”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXV, (2008), ss. 225-226.

³ Osmanlı İmparatorluğu’nda “Rûm” ve “Rûmî” kavramları hakkında daha ayrıntılı bilgi için Salih Özbaran’ın *Bir Osmanlı Kimliği: 14.-17. Yüzyıllarda Rûm/Rûmi Aidiyet ve İmgeleri* adlı eserinin “Rûm”, “Rûmî” ve “Türk”-I ve “Rûm”, “Rûmî” ve “Türk”-II başlığını taşıyan bölümlerine bakınız.

Cemal Kafadar, kitabın “Kendine Ait Bir Roma” başlığını taşıyan bölümünü, daha önce İngilizce olarak, *Muqarnas* Dergisi'nin yirmi dördüncü cildinin birinci sayısında, yedinci ile yirmi beşinci sayfalar arasında “*A Rome Of One's Own: Reflections On Cultural Geography And Identity In The Lands of Rum*” adıyla yayımlamıştır.⁴ Makalenin Türkçe tercümesi, Fatih Özgüven tarafından bu kitapta yayımlanması için yapılmıştır. Bu bölümde, “Giriş” kısmında ele aldığı “diyar-ı Rûm” kavramından bahsetmeye devam etmiş ve burasının hangi coğrafyayı içine aldığını ve günümüzdeki “Anadolu” ile aynı olup olmadığını muhtelif kaynaklardan örnekler vererek açıklamaya çalışmıştır. Buradan hareketle, 1071 ile 1300 arasındaki dönemi “Selçuklu Anadolu” ya da “Osmanlı öncesi Anadolu”, Selçuklular'ın yıkılmasından sonraki dönemi ise “beylikler dönemi” ya da “Osmanlı Anadolu” olarak kabul etmenin doğru olmadığını savunmaktadır (s. 65). Yazar, her ne kadar “zarif” görünmediğini belirtse de “Selçuklu Anadolu” yerine “Türk-Müslüman Anadolu” ve “Türkler” yerine de “Türkçe konuşan Müslümanlar” tabirlerinin kullanılabilceği teklifinde bulunmaktadır (s. 69-70). Sunduğu bu alternatif tabirleri yetmişinci sayfada, “tarihte sahilik bazen kestirme yollara izin vermez” diyerek savunmaktadır.

Kafadar, geç Ortaçağ ve Yeniçağ'da, Güneybatı Asya ile Güneydoğu Avrupa'da kimliklerin tarihsel coğrafyasını ve kültürel tarihini yeniden yazma arayışına girildiğini, bunun sonucunda da “Rûm” ve “Rûmî”⁵ kavramlarına odaklanıldığını söylemektedir (s. 72). Hem kültürel hem de fizikî mekânı tanımlarken kullanılan “Rûm” ve “diyar-ı Rûm” kavramlarının Arap-Fars kökenli bir uyarılma olduğunu, ancak Türkçe konuşanların, bu tabirleri hükmettikleri bölgeyi tanımlamak için genişlettiklerini kaydetmektedir (s. 73).

Yazar, kitabın seksen bir ve seksen sekizinci sayfaları arasında görsel malzemeye yer vermiş ve burada “Rûmî” kavramının motiflere yansımaları örneklendirmiştir. İlerleyen sayfalarda, yine kavramlar üzerine yoğunlaşmış ve özellikle “Rûmî” ve “Türk” kelimelerinin farkını tarihî kullanımlarına dikkat ederek incelememiz gerektiğini belirtmiştir. Buradan hareketle, “Rûmî” kavramının yerleşik olarak yaşayan, çeşitli kültürlerle kaynaşmış şehirliler, “Türk” kavramının ise göçebe olarak yaşayan, örf ve âdetlerine

⁴ Bkz. Cemal Kafadar, “*A Rome of One's Own: Reflections on Cultural Geography and Identity in the Lands of Rum*”, *Muqarnas*, 24, (2007), ss. 7-25.

⁵ Rûmî kimliğin görsel kültürünün Osmanlı zihniyetinde sahip olduğu yeri anlayabilmek için bkz. Çiğdem Kafesçioğlu, “Rûmî Kimliğin Görsel Tanımları: Osmanlı Seyahat Anlatılarında Kültürel Sınırlar ve Mimari Tarz”, *Journal of Turkish Studies*, in Memoriam Şinasi Tekin, 31/ II, (2007), ss. 57-65.

bağlı yerel köylü halk için kullanıldığını öne sürmüştür. Fakat bu iki kavram farkı belirtmek için kullanılsa da, “Rûmî” kimliğinin “Türk” karşısından kopmadığını ifade etmiştir (s. 93). Cemal Kafadar’a göre “Rûmî” yalnızca toplumsal ve coğrafi tanımlama değil, aynı zamanda üslup ve karakter tanımlamasıdır. Bu görüşünü desteklemek için, Halep’te, Rum’da ve Diyarbekir’de uzun süre kadılık yapmış Haleti adlı bir kişi hakkında “Arab’ın lutf u mürüvvetin[i]... Acem’in zerâfet ve nezâketin[i] ve Rûm’un zekâ ve fetânetin[i]” şeklinde yazılanları örnek göstermiştir (s. 107-108).

Kafadar, modern dönemde kavramlarla ilgilenenlerin, “Rûmî” kavramını bilinçli olarak kullanmadıkları görüşünü taşımakta ve bunu şöyle açıklamaktadır: “Modern dönemde konuyla ilgilenenler “Rumî” kelimesinin bir zamanlar bolca kullanılmasıyla ilgili hafıza kaybının kökleri çok derinde, Türk milliyetçiliğinden çok öncesine denk düşen bir tercihte, Osmanlıları ve Osmanlı İmparatorluğu’nun Türkdilli Müslümanlarını toptan “Türkler” diye nitelendirme tercihinde yatıyor. Bu, geç Ortaçağ döneminden bu yana hem Avrupa dillerinde hem de birçok Türkçe olmayan Ortadoğu ve Balkan dilinde (Yunanca ve Arapçada meselâ) önemli oranda rastlanan bir tercih olagelmıştır. Bu nitelendirme, bizzat Osmanlıların ve eğitilmiş Türkdilli tebaanın kendilerine “Türk”tense “Osmanlı” ya da “Rumî” deme konusundaki ısrarlı tercihlerine rağmen değişmeden sürmüştür.” (s. 110). Cemal Kafadar’a göre, “Rumî” kelimesinin şaşaalı devri on üç ile on yedinci yüzyıl arasındadır (s. 112). On sekizinci yüzyılın sonlarından itibaren coğrafi tanımlama olarak yerini “Anadolu” kelimesine bırakmıştır (s. 126). 1820’lerdeki Yunan Özgürlük Savaşı ve sonrasında ise “Rum” kelimesi politik anlam kazanmıştır (s. 127).

Yazar, kitabın yüz otuz altıncı sayfasında, iki farklı görüşü de savunuyormuş izlenimi vermekte ve kendi fikrinin ne olduğunu tam olarak ortaya koymayarak şu açıklamaları yapmaktadır:

“Milli öze olan ilgi ve diğer her şeyi dışlayan söylemler beni derinden kaygılandırır da, kendini küreselleşme çağı ilan eden bu çağda, ulus temelli kavramsallaştırma ve anlatıları yıkmak da korkarım ki, bunları manipülasyona açık (insan hakları, demokrasi, azınlık hakları, kadın hakları vb. temelli) söylemlerle eklemlendirmek yoluyla emperyalizmin yeni biçimlerine yol açabiliyor. Milliyetçiliklere ve milli tarihlere sataşmak postmodern bir eğlence halini aldı. Milliyetçiliklerin milyonlarca insana hitap ettiğini, başka şeylerin yanı sıra onlara bir vakar hissi ve egemenlik payandası sağladığını unutmaya eğilimindeyiz, ki bence bunlar hor görülecek ya da kökü kazınacak şeyler değiller.”

Kılıç, A. (2020). Cemal KAFADAR, *Kendine Ait Bir Roma: Diyar-ı Rum'da Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine*, Metis Yayınları, İstanbul 2017, 139 s., ISBN: 978-605-316-088-5. ABAD, 3(6), 151-157.

Bana göre Cemal Kafadar, buraya kadar dile getirdiklerinin yanlış anlaşılması endişesini taşımakta ve kitabının yüz otuz sekizinci sayfasında sunları söylemektedir:

“Bu yazdıklarımı “Rûmî” sözcüğünü milliyetçiliklerin aşırılıklarına karşı panzehir olarak sunmak, onu “Türk” veya “Osmanlı”ya mekanik bir alternatif olarak geri kazanma ya da “Romalı-olarak Türkleri” Avrupalı kimliğine katma çabasına girmek apaçık romantizm olacaktır. Ne var ki zaruri sayılan ulus, din ya da devlet-merkezli kategorileri sorgulayarak tarih yazarken, başka şeylerin yanı sıra, “Rûmî”lik anlayışında cisimleşen modernlik öncesi kimlik kavramsallaştırmalarının daha derinlikli bir arkeolojisinden yararlanabilir ve böylece ele aldığımız çoğul ortamlardaki “kendim/iz ve başkaları” kavrayışlarının serüvenini daha iyi anlayabiliriz.”

Eserin içeriğiyle alâkalı yazılanlardan sonra biraz da biçimsel yanlarından bahsetmek isterim. Kitabın muhtelif yerlerinde, konuyla alâkalı bazı ayrıntılar içeren çeşitli görsel malzemelere ve bolca haritaya yer verilmiştir. Bunların konuya zenginlik kattığını ve kitabı renklendirdiğini düşünüyorum. “Giriş” bölümünün sonunda, kitabın on dördüncü sayfasında Albrecht Dürer’e ait *Türkenfamilie (Türk Ailesi)* isimli bir gravür yer almaktadır. Burada, elinde ok ve yay bulunan bir erkek ile kucağında bebeği olan bir kadın, ki hem vücudunun üst kısmı hem de ayakları çıplaktır, tasvir edilmiştir. On beşinci yüzyılda yaşayan bir Türk ailesini tasvir ettiği belirtilen bu gravür, oryantalistlerin hayal dünyasını yansıtmaktadır. Yazar, bu görselin altına diğerlerinde olduğu gibi bir açıklama eklememiştir. Anlattığı konuyla bağlantısını kuramadığım için, görselin burada kullanılmasını yadırgadım.

Hacimli bir eser olmaması münasebetiyle, “Rûm” ve “Rûmî” kavramlarının tarihî gelişimini merak eden okuyucu için iyi bir başlangıç kitabı olabileceği kanısındayım.

Kaynakça

AÇIKEL, Ali, “Rum Eyaleti”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXV, (2008), ss. 225-226.

AVCI, Casim, “Rum”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXV, (2008), ss. 222-225.

BABINGER, Franz, “Rum”, *İslâm Ansiklopedisi*, IX, (1964), s. 766.

KAFADAR, Cemal: “A Rome of One’s Own: Reflections on Cultural Geography and Identity in the Lands of Rum”, *Muqarnas*, 24, (2007), ss. 7-25.

KAFADAR, Cemal, *İki Cihan Âresinde: Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, terc. Ceren Çıkin, Birleşik Dağıtım Kitabevi, Ankara 2010.

Kılıç, A. (2020). Cemal KAFADAR, *Kendine Ait Bir Roma: Diyar-ı Rum'da Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine*, Metis Yayınları, İstanbul 2017, 139 s., ISBN: 978-605-316-088-5. ABAD, 3(6), 151-157.

KAFESÇİOĞLU, Çiğdem, “Rûmî Kimliğin Görsel Tanımları: Osmanlı Seyahat Anlatılarında Kültürel Sınırlar ve Mimari Tarz”, *Journal of Turkish Studies*, in *Memoriam Şinasi Tekin*, 31/ II, (2007), ss. 57-65.

ÖZBARAN, Salih: *Bir Osmanlı Kimliği: 14.-17. Yüzyıllarda Rûm/Rûmi Aidiyet ve İmgeleri*, 2. Baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013.